

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Ключові слова: продуктивні сили, регіон, економічна ефективність, розвиток.

«Вступ. Постановка проблеми.» Знання про природні продуктивні сили є первинною і необхідною ланкою у господарській системі. Але, крім цього, необхідно знати способи їхнього використання, що забезпечували б раціональне використання природних багатств. Важливим є пошук нових сил природи, нових форм енергії. Завдання зі створення багатства, нових продуктивних сил є першочерговими. Це зумовлено тим, що на кожному етапі господарського розвитку доступні сили природи обмежені, знання про них не повні, а технології використання високоенерговитратні.

«Аналіз останніх досліджень і публікацій.» Одним із основних понять, які досліджують науковці є «розміщення». Аналіз наукової літератури показує, що воно трактується по-різному. Так, Е.Б. Алаєв під поняттям «розміщення» розуміє конкретний розподіл явищ за територією. У. Ізард вважає, що розміщення — це питання про те, які галузі можуть існувати або розвиватись у цьому регіоні та в якому обсязі. На думку Я. Гамільтона, саме по собі поняття «розміщення» - це просторові співвідношення, взаємозв'язки, розподіл об'єктів. П.Я. Бакланов стверджує, що розміщення — «просторові співвідношення, розподіл і взаємозв'язок різних об'єктів, форм їх територіального забезпечення». [4]

«Формулювання цілей статті. Постановка завдання.» Нерівномірний розподіл по території природних продуктивних сил, соціальних, інтелектуальних та інших їхніх видів загострює проблему пошуку шляхів збалансованої міжрегіональної взаємодії продуктивних сил на основі забезпечення їхньої стабільної відтворюваності і повсюдного розвитку.

Функціонування слаборозвинених продуктивних сил обмежується національними чи навіть регіональними межами, для них не потрібен великий простір, оскільки продукція спеціалізованих виробництв складає незначну частину в міжрегіональному обміні, відтворювальний процес має конкретний характер і призначений головним чином для самозабезпечення. Концентрація продуктивних сил в окремих країнах і регіонах в умовах пріоритетності індивідуалістичних інтересів над загально-цивілізаційними призводить до формування лідируючих регіонів. Це сприяє поглинанню ними менш значимих і менш сильних, формуванню їхньої монополії в життєво важливих сферах діяльності. Такий характер відносин пригнічує ріст продуктивних сил менш розвинутих регіонів, знижує загальноцивілізаційні процеси розвитку продуктивних сил, зменшує життєві сили прогресу.

Важливою проблемою є відповідність виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил. Склалася така думка, що виробничі відносини завжди виступають суспільною формою функціонування продуктивних сил. Виробничі відносини в сфері виробництва і розподілу матеріальних благ завжди впливають на людину і речовинні продуктивні сили. Це пов'язано з тим, що частина доданої вартості, отримана в результаті трудової діяльності людини, повинна розподілятися так, щоб забезпечити відтворення дедалі продуктивніших засобів виробництва і відповідних якісних властивостей робочої сили. Ігнорування цього неминує призведе до звуження розвитку продуктивних сил і, як наслідок, до зниження рівня економічного розвитку.

Важливу роль відіграють форми організації продуктивних сил. У сучасних умовах особливий інтерес представляє монопольна форма організації продуктивних сил. Сутність її полягає в тому, що відбувається об'єднання регіональних, міжрегіональних і міжнародних господарських комплексів не на територіальній чи виробничо-технологічній, а на фінансовій основі. Ця форма організації продуктивних сил набула великого поширення в умовах глобалізації. Вона дозволяє концентрувати під одним керівництвом величезні продуктивні сили, набуваючи тим самим монопольного характеру. Жорстке керування монополією в її інтересах, використання найбільш якісних елементів продуктивних сил різних регіонів світу - природних, людських, матеріальних, фінансових та ін. - у своїх цілях спричинює ігнорування регіональних і національних інтересів різних країн як єдиних господарських комплексів і виникнення серйозних проблем їхнього розвитку. Поширення цієї форми організації продуктивних сил в Україні, коли на догоду міжнародним монополіям найважливіші матеріальні елементи продуктивних сил були вилучені через купівлю акцій підприємств, інвестиції лише у визначені галузі й іншими способами, економіка країни значно втратила вплив на самовідтворювальну її здатність і комплексний розвиток регіонів. Розвиток нових монополістичних відносин в інтересах самих монополій і окремих особистостей не сприяє широкому розвитку продуктивних сил країн і регіонів, комплексному розвитку територій і їхніх

потенціалів, посилює регіональну нерівність в економічному розвитку. Розміщення з точки зору економічної науки — це процес і водночас результат розподілу речових компонентів виробництва, населення (трудових ресурсів) і природних багатств, що використовуються у виробництві, або використання яких можливе (природні продуктивні сили) по території країни та її економічних регіонах відповідно до їхніх природних, соціальних і економічних умов та особливостей територіального поділу праці. Розміщення виробництва можна розглядати як розвиток на території країни складного, багатостадійного процесу створення матеріального добробуту (споживчих вартостей). [1] Воно охоплює як продуктивні сили, так і виробничі відносини. Отже, «розміщення продуктивних сил» і «розміщення виробництва» — поняття не ідентичні. Перше охоплює населення, незайняті трудові ресурси, нефункціональні засоби виробництва. Воно вже за своєю суттю включає як складову поняття «розміщення виробництва», оскільки характеризує розміщення засобів виробництва і людей, що приводять їх у дію, в статичному стані (а не в єдиному виробничому процесі) і без урахування виробничо-територіальних зв'язків. Одним із основних в економіко-географічній та економічній літературі є поняття територіальна організація продуктивних сил.

«Виклад основного матеріалу.» Територіальна організація — це цілеспрямований розподіл на певній території деякої сукупності явищ з попередньо продуманими функціями і системою необхідних зв'язків та відносин. З урахуванням цього процес територіальної організації продуктивних сил складається з об'єкта розміщення, тобто сукупності основних компонентів виробництва, місця розміщення (локалізації), сформульованих, заданих цілей розміщення й обґрунтування порайонного розвитку за певний період часу.

Територіальна організація продуктивних сил у сучасних умовах — це упорядкований урегульований процес розміщення продуктивних сил у межах країни та її регіонів. Вона передбачає наявність системи цілеспрямованих зв'язків та відношень між окремими видами соціально-економічної діяльності людей на певних територіях країни. Крім того, територіальна організація продуктивних сил охоплює формування галузевих, міжгалузевих комплексів та інших регіональних і локальних господарських утворень.

Резерви зростання ефективності територіальної організації продуктивних сил полягають у реалізації комплексного підходу до неї, вдосконаленні її як системи поєднання порайонного розвитку і розміщення продуктивних сил, орієнтованої на інтенсифікацію економіки (науково-технічний прогрес, ресурсозбереження, структурну перебудову), пріоритетне використання діючого виробничого потенціалу (а не нове капітальне будівництво та освоєння нових природних багатств), забезпечення екологічної рівноваги, досягнення високих соціальних параметрів, гармонізацію міжнаціональних і міждержавних відносин.

Головною метою розміщення продуктивних сил є підвищення соціально-економічної ефективності суспільної праці на основі використання принципів і закономірностей територіального функціонування економіки, зокрема територіального поділу праці, регіонального комплексоутворення, регіонально-цілісного підходу до управління. Економічні закони визначають розвиток галузевих територіальних аспектів виробничих відносин у господарстві країни, регулюють формування економічного базису суспільства. Економічні закони, що відображають найбільш істотні, стійкі, об'єктивні причинно-наслідкові зв'язки і відносини між суспільними процесами і територіями, дістали назву закономірностей розміщення продуктивних сил. Отже, закономірності розміщення продуктивних сил засновані на діалектиці взаємодії суспільних виробничих процесів і територій. [3]

За своїм змістом закономірності розміщення продуктивних сил досить складні. Вони зумовлені взаємодією суспільних, соціальних, демографічних, природно-географічних та інших процесів, що відбуваються на тій чи іншій території. Закономірності розміщення продуктивних сил є модифікацією економічних законів у специфічних умовах конкретної території, які знаходять свій вияв через стійкі, повторювані взаємозв'язки економічних явищ.

Зближення рівнів регіонального розвитку і розподіл ресурсів не є суто економічною проблемою. Кожна область може робити відчутний внесок в економіку країни за рахунок сукупного продукту і національного доходу, що виробляється на її території, забезпечувати необхідний рівень життєдіяльності населення. Через це необхідність у багатьох пільгах і перевагах для окремих областей відпала. Однак у силу різних причин така практика значною мірою збереглася і до наших днів.

Безперервний перелив фінансових і матеріальних ресурсів з одних областей в інші, різноманітні пільги та привілеї призвели до негативних наслідків. Утриманство, зрівнялівка, ущемлення інтересів багатьох територій, деформація принципів соціальної справедливості викликали реальну загрозу виникнення нової нерівномірності. Так, області України значно відрізняються за рівнем виробництва національного доходу на душу населення.

Закономірність зближення рівнів регіонального розвитку сьогодні має бути наповнена новим змістом. Категорію «зближення» повинна змінити категорія «регулювання» соціально-економічного розвитку регіонів на основі формування нового господарського механізму території. Він ґрунтується на самофінансуванні, самоуправлінні та самозабезпеченні регіонів з урахуванням поглиблення територіального поділу праці. Цей механізм покликаний забезпечити жорсткий зв'язок запланованих витрат областей з їхніми доходами. Основною ланкою такого механізму є формування конкурентних ринкових відносин та вдосконалення економічних методів

управління. У цілому рівень соціально-економічного розвитку регіону має залежати від використання економічного, демографічного і природного потенціалу території. Якщо територія добре працює, то вона повинна добре жити. Господарський механізм території — це один з інструментів, за допомогою якого передбачається більш активно та ефективно поліпшувати умови життєдіяльності людей, зберегти економічний добробут, забезпечити при цьому поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів. Створення у нашій країні спільних підприємств і відкритих зон, активізація прикордонної торгівлі, розвиток економічних, торговельних, технологічних та інших зовнішніх зв'язків приводять до формування нових виробничих структур. Це позначається на спеціалізації господарства областей, темпах і напрямках економічного поступу країни. У таких умовах значення процесу розміщення продуктивних сил значно зростає. [2]

«Висновки і перспективи подальших розвідок.»Науково обґрунтована політика особливо актуальна для України. За роки існування системи жорсткого централізованого управління економічній й соціальній структури країни дуже деформувалися; це стосується й регіонального рівня. Власне, відомчий підхід до розміщення виробництва ігнорував інтереси регіонів. Через це багато де в Україні посилилась екологічна й соціальна напруженість.

Метою регіональної політики України має бути забезпечення населенню гідних умов життя. Для цього потрібні докорінна зміна структури територіальної організації господарства, технологічне оновлення виробництва.

Продуктивні сили мають не лише територіальний аспект розвитку, – в такому разі вони вивчаються іншими науками. Якщо, наприклад, вони розглядаються у зв'язку з виробничими стосунками, то стають об'єктом вивчення загальної економічної теорії (політекономії). Натомість економічна історія (історія народного господарства) вивчає розвиток продуктивних сил у часі. У зв'язку з тим, що продуктивні сили існують одночасно ніби у кількох «вимірах», закони, які впливають на їхній стан і розвиток, виявляються по-різному. Територіальну модифікацію економічних законів можна розглядати як закономірності розміщення продуктивних сил. Так, закон економії часу виявляється як закономірність ефективності розміщення виробництва; закон поділу праці як закономірність територіального поділу праці; закон концентрації виробництва – як закономірність територіальної концентрації виробництва тощо. Піднесення економічного розвитку регіонів України, продуктивне функціонування усіх структурних складових їхніх господарських комплексів і зростання на цьому підґрунті життєвого рівня населення — основні орієнтири, на які спрямовуються усі зусилля щодо вдосконалення розміщення продуктивних сил при здійсненні державної регіональної економічної політики. Пріоритетність саме цих завдань зумовлена особливостями сучасного етапу розвитку продуктивних сил

України та її регіонів, складністю й суперечливістю соціально-економічних процесів перехідної економіки. Не можна не враховувати і ту обставину, що на шляху до повного розв'язання поставлених завдань є вагомі перешкоди — це певна розінтегрованість територіальних господарських систем, їхня структурна незбалансованість, недостатня соціальна спрямованість. У цьому контексті необхідно відмітити, що на сучасному етапі державотворення важливо забезпечити максимально повну реалізацію економічного потенціалу регіонів у стратегії формування єдиної високопродуктивної економічної системи.

Таким чином, усвідомлення широкого спектра нових економічних проблем дає змогу зрозуміти необхідність переосмислення теоретичних положень, що стосуються закономірностей, принципів і факторів, стратегії і тактики розміщення продуктивних сил в сучасних соціально-економічних умовах. Нові завдання постають і перед наукою про розміщення продуктивних сил. Головне з них — концептуальне обґрунтування оптимального розміщення продуктивних сил на основі збалансованого розвитку всіх підсистем з метою досягнення високої продуктивності економіки та зміцнення незалежності держави.

Список використаних джерел:

1. Жук М. Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України : Підручник/ Микола Жук, Володимир Круль,; Чернівецький націон. ун-т ім. Юрія Федьковича . -К.: Кондор, 2004. -293 с.
2. Заблоцький Б. Розміщення продуктивних сил України : Національна макроекономіка: Посібник/ Богдан Федорович Заблоцький,; Б.Ф. Заблоцький,. -К.: Академвидавництво, 2002. -367 с.
3. Курочкін, Г. Ф. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : Навч. посібник/ Г. Ф. Курочкін,; НАУ. -К.: Національна академія управління, 2004. -272 с.
4. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : Підручник/ За ред. В. В. Ковалевського, О. Л. Михайлюка, В. Ф. Семенова. -7-ме вид.,-К.: Знання, 2005. -350 с.

Подреза С. М. Ефективність регіонального розміщення продуктивних сил України В статті досліджуються етапи господарського розвитку країни, територіальну організацію продуктивних сил у сучасних умовах , яка являє собою упорядкований та урегульований процес розміщення продуктивних сил у межах країни та її регіонів.

Ключові слова: продуктивні сили, регіон, економічна ефективність, розвиток.

Подреза С. М. Эффективность регионального размещения продуктивных сил Украины В статье исследуются этапы хозяйственного

развития страны, территориальная организация производительных сил в современных условиях, которая представляет собой упорядоченный и урегулированный процесс размещения производительных сил внутри страны и ее регионов.

Ключевые слова: производительные силы, регион, экономическая эффективность, развитие.

Podreza S. M. Effective regional development of productive forces of Ukraine. The article examines the stages of economic development, the territorial organization of the productive forces in modern terms, that is ordered and regulated process of productive forces within the country and its regions.

Keywords: productive forces, region, economic efficiency, development.